

Заштитата на децата од притисокот да склучат малолетнички бракови во Свети Николе е недоволна – Македонија треба оваа практика да ја третира како тип насилство

Автор(и): Даниела Панева, Горан Тасев и Ристе Панов

1. Дефиниција на проблемот:

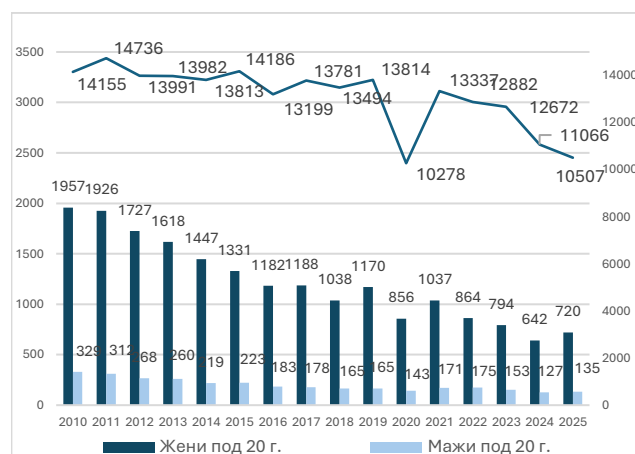
а. Малолетничките бракови претставуваат сериозен општествен проблем што има директни последици врз психофизичкиот развој на децата, нивното образование, здравје и идна економска независност. Иако во Македонија се бележи намалување на бројот формално склучени малолетнички бракови, проблемот фактички и понатаму останува присутен, особено во ранливите и во социјално исклучените заедници.

Последното национално репрезентативно истражување за оваа појава е спроведено во рамките на *Мултииндикаторското кластерско истражување (MICS)*, реализирано од УНИЦЕФ врз податоци собрани во периодот од 2018 до 2019 година. Истражувањето покажува дека 8 % од жените на возраст од 20 до 24 години (кои имаат брачно искуство) стапиле во брак пред да навршат 18 години, додека, пак, 0,3 % стапиле во брак пред 15-годишна возраст.¹

Истражувањето исто така утврдило дека проблемот не е еднакво дистрибуиран низ различни етнички и социјални групи. Ромската заедница е најзасегната од овој проблем. Во истражувањето се анкетирани 1 422 жени Ромки и во оваа популација дури 15 % од испитаничките што во моментот на спроведувањето на анкетата имале меѓу 20 и 24 години, стапиле за првпат во брак пред да навршат 15 години. Дури 46 % од истата популација испитанички стапиле во брак пред да навршат 18 години.

Недостасуваат понови податоци, индикативни за тоа каква е состојбата со овој проблем во последнава година. Во контекст на раното склучување брак, *Државниот завод за статистика* прибира прецизни податоци единствено за бројот на склучени легални бракови според возраста засновани на изводите од *Матичната книга на венчаните*² и тие податоци

сугерираат далеку поголема веројатност кај жените да стапуваат во брак рано. Според овие податоци, во 9,25% од вкупно склучените 209 893 брака, во последните 15 години, влегле жени што имаат 19 или помалку години. Само 1,5 % од мажите што влегле во брак во последните 15 години биле на возраст од 19 или помалку години.

Сепак, бројот на вкупно склучени бракови има тренд на значително опаѓање – во 2025 година бројот на бракови во споредба со 2010 се намалил за 25 %. Има тренд и на опаѓање на бројот на жени што формално склучуваат брак пред да навршат 20 години – меѓу 2010 и 2025 година овој број опаднал за 63,2 %. Односот во бројката жени и мажи што склучуваат брак пред да навршат 20 години исто така, во извесен степен, се намалува – во 2025 година за секој маж што склучува брак пред својата 20-та година, пет жени го направиле тој чекор. Во 2010 година тој однос бил 6:1.

б. И покрај тоа што постојат службени статистички податоци, тие не ја опфаќаат реалната распространетост на проблемот. *Државниот завод за статистика* ги евидентира само законски склучените бракови врз основа на уписите во Матичната книга на венчаните. Со ваквиот пристап остануваат целосно невидливи неформалните вонбрачни заедници во кои живеат малолетни лица, а кои претставуваат најголем дел од реалниот проблем. Оваа методолошка празнина

¹ MICS, (2020), *North Macedonia and North Macedonia Roma Settlements: Multiple Indicator Cluster Surveys 2018-2019*, UNICEF/DZS

² ДЗС., (2026), *Статистички податоци за склучени бракови според возраста* МАК Стат база

значително ги ограничува можностите за креирање политики засновани на реални податоци и за навремена превенција.

6. Последиците од овој проблем се особено изразени во помалите локални заедници, каде што традиционалните норми и ограничените можности за образование и вработување придонесуваат за негово одржување. Во Општина Свети Николе институциите и организациите што работат во областа на социјалната заштита идентификуваат случаи на малолетнички бракови и на вонбрачни заедници кај малолетни лица, при што како најчести причини се наведуваат сиромаштијата, традиционалните семејни норми и феноменот на т.н. „рана вљубеност“.

2. Во Македонија брак може да склучи лице што навршило 18 години. Исклучок претставуваат лицата што навршиле 16 години, за кои надлежниот суд може да одобри склучување брак по претходно прибавено мислење од здравствена установа и Центарот за социјална работа. Иако ова законско решение има цел да претставува исклучок, во практика создава правен простор што овозможува легализирање на малолетничките бракови. Прашањето дали малолетно лице може слободно и информирано да даде согласност за брак, останува предмет на критика и од домашните и од меѓународните институции.

Комитетот за правата на детето на *Обединетите нации* во своите заклучни согледувања од 2022 година препорачува државата да ги отстрани сите законски исклучоци што дозволуваат склучување брак под 18-годишна возраст, но и во практична смисла „да спроведе насочени мерки за искоренување на детските бракови и да ја подигне свеста за негативните последици од ваквите штетни традиционални практики врз децата, особено меѓу ромското население“³.

Дополнително, *Групата експерти за борба против насилството врз жените и семејното насилство* позната под акронимот GREVIO⁴, која е независно меѓународно тело формирано во рамките на Истанбулската конвенција на Советот на Европа, оди уште подлабоко во потребата за јакнење на законската рамка во Македонија преку експлицитно криминализирање на сите форми на присилени брак – *Групата експерти* го третираат малолетничкиот брак како целосно отсуство на „слободна согласност“ што имплицира присила, но и „родово базирано насилство“. Најзначајната забелешка на *Групата експерти* е толерирањето на државата на практиката на склучување малолетнички бракови кај ромската заедница⁵.

д. Последиците од малолетничките бракови се долгорочни и ги надминуваат непосредните ефекти врз

децаата како поединци. Најчесто тие резултираат со прекин на образованието, ограничени можности за вработување, економска зависност, изложеност на семејно насилство, рана бременост и социјална исклученост. На ниво на заедницата, овие последици придонесуваат за репродукција на сиромаштијата и за создавање интергенерациски циклус во кој децата на жртвите на малолетнички бракови имаат поголем ризик да ја повторат истата животна траекторија. Поради тоа, превенцијата на малолетничките бракови претставува не само прашање на заштита на детските права, туку и предуслов за одржлив локален и општествен развој.

2. Анализа

(и) Недостигот на релевантни податоци како пречка за креирање ефективни политики создава повеќеслојни проблеми

Иако малолетничките бракови се препознаени како сериозен социјален проблем, во Македонија сè уште не постои систем за континуирано следење на нивната реална распространетост. Постојната статистика главно се темели на формално склучените бракови или на барањата за склучување таков брак, додека најголемиот број малолетнички вонбрачни заедници остануваат надвор од службената евиденција.

Овој методолошки недостаток има директно влијание врз креирањето на јавните политики. Без податоци за бројот, причините и карактеристиките на неформалните брачни заедници во кои барем еден партнер е малолетен, институциите не можат навремено да ги идентификуваат ризичните средини, ниту да планираат превентивни мерки засновани на докази.

Министерството за социјална политика, демографија и млади преку извештаите на *Заводот за социјални работи* собира податоци за трендот на склучување малолетнички бракови засновајќи се на статистиката за

Регион	2021	2022	2023	2024	Вкупно	% '24 vs '21
Скопски	9	10	13	11	43	+22,2 %
Југоисточен	6	5	8	16	35	+166,7 %
Полошки	8	7	6	2	23	-75 %
Североисточен	4	4	0	3	11	-25 %
Источен	11	6	9	11	37	0 %
Пелагониски	6	17	16	12	51	100 %
Вардарски	6	8	12	4	30	-33,3 %
Југозападен	15	13	6	15	49	0 %
Вкупно	65	70	70	74	279	-18,5 %

Табела 1 Број нови судски барања за склучување брак со малолетно лице, над 16 години, според годишни извештаи на ЦСР меѓу 2021–2024 година. Извор: МСПДМ.

нови постапки во *Центрите за социјална работа* за склучување брак на малолетно лице што навршило 16 години. Но, според табелите што ни се достапни, овие податоци се темелат врз анализите на *бројот на легални барања* на семејствата за склучување малолетнички брак. Тие не се резултат на следењето на фактичката состојба на терен каде што често вакви заедници се склучуваат нелегално и под радарот на државата. Исто

³ Committee on the Rights of the Child, (2022) *Concluding observations on the combined third to sixth periodic reports of North Macedonia*;

⁴ Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence

⁵ GREVIO (2023), *Baseline Evaluation Report on North Macedonia*, Council of Europe.

така, не е познато дали се прават процени колкав дел од овие барања за склучување малолетнички бракови се резултат на претходна состојба во која лица што веќе живеат во малолетнички брак пред да навршат 16-годишна возраст, го поднесуваат барањето во годината кога ќе навршат 16 години.

Дополнително, *Министерството* располага со податоци на вонбрачни заедници каде што има постапки за доверување дете и врз основа на тоа, како што сугерира одговорот при нашата кореспонденција, има сознанија за вонбрачните малолетнички заедници. *Министерството*, во нашата кореспонденција, одговори дека има податоци за постапките за доверување дете во вонбрачна заедница вкупно за периодот меѓу 2021 и 2024 година. Во 2022 година имало умерен раст од +33,3 %, а во 2024 година следувал пад од -35 %. Во 2024 година *Министерството* забележало нагол пораст +107,7 % – што значи дека имало над двојно повеќе случаи⁶. Но, повторно, не е јасно колкав процент од постапките за доверување дете се водат за малолетнички вонбрачни заедници и колкав е бројот на малолетници под 16 години, кои се најранливи.

(ii) Ограничената превентивна работа со затворените заедници го зголемува притисокот врз малолетниците особено девојчињата, кои остануваат незащитени

Податоците и локалните искуства покажуваат дека малолетничките бракови најчесто се јавуваат во средини каде што традиционалните норми имаат силно влијание врз семејните одлуки. Во такви заедници, одлуките поврзани со бракот честопати се носат под влијание на семејството и на заедницата, а не како резултат на слободен избор на малолетното лице.

Иако институциите спроведуваат поединечни превентивни активности, тие најчесто се реализираат по пријава или по настанување конкретен случај. Недостасуваат постојани теренски и системски дефинирани активности, културно сензитивни пристапи и механизми за градење доверба со семејствата што живеат во социјален ризик.

Локалните сознанија⁷ поврзани конкретно со Свети Николе покажуваат дека поимот *рана вљубеност* често се користи како објаснување за раниот соживот, иако зад него неретко стојат сиромаштија, традиционални очекувања или ограничени образовни можности. Поради тоа, превенцијата не може да се заснова исклучиво на информирање на учениците, туку мора да опфати работа со родителите, локалните лидери и со целата заедница.

(iii) Ограниченоста на институционалните механизми за заштита посочуваат кон потребата да се направат длабоки законски измени

⁶ Податоци обезбедени од *Министерството за социјална политика, демографија и млади* според *Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер*, „Службен весник на РСМ“ бр. 101/2019

⁷ Информација што Организацијата на жени Свети Николе ја обезбеди од ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа Свети Николе како одговор на барање за информации од јавен карактер и службени мислења, 2025–2026.

Постојната законска рамка во Македонија, пред сè *Законот за семејство*⁸, *Законот за социјалната заштита*⁹ и *Кривичниот законик*¹⁰, предвидува различно постапување на институциите во зависност од возраста на малолетното лице.

Кога лицето има навршило 16 години и бара судско одобрение за склучување брак, *Центарот за социјална работа* спроведува советодавна постапка со малолетното лице, за родителите и за идниот брачен партнер, по што доставува мислење до судот. Иако оваа постапка има цел да ја процени зрелоста на лицето и неговиот најдобар интерес, во практика можностите за влијание се ограничени, особено кога семејството веќе донело одлука за склучување брак.

Во случаите кога станува збор за лице помладо од 16 години што живее во вонбрачна заедница, *Центарот за социјална работа* презема мерки за заштита во соработка со Министерството за внатрешни работи. Доколку родителите не соработуваат или свесно го дозволуваат таквиот соживот, може да се поведат постапки пред *Основното јавно обвинителство* за занемарување на родителските обврски.

И покрај постоењето на овие законски механизми, нивната примена во најголем број случаи започнува дури откако малолетничката заедница веќе е воспоставена. Оттука, институционалната интервенција има претежно реактивен, а не превентивен карактер.

(iv) Прекилот на образовниот процес за малолетниците што стапуваат во брак остава генерациjsки последици

Образовниот систем е столбот на навремениот и соодветниот одговор на државата против ризикот од склучување малолетнички бракови на кои малолетниците се присилени од физички или симболички притисок врз нив. Продолжените неоправдани отсуства, наглите промени во однесувањето, повлекувањето од наставата или информациите добиени од соученици и родители, честопати претставуваат први показатели дека ученикот се наоѓа во ризична состојба¹¹.

Иако законските прописи овозможуваат училиштата да пријавуваат сомнежи до Центарот за социјална работа, практиката покажува дека таквата комуникација не е секогаш навремена и систематска. Недостасуваат изедначени протоколи, јасно дефинирани рокови и механизми за меѓуинституционална координација.

Дополнителна потврда за долгорочните последици даваат сведоштвата собрани во рамките на фокус група што Организацијата на жени ја спроведе во Свети Николе во март 2026 година. Исказите на една мајка и на нејзината ќерка – кои двете стапиле во брак кога

⁸ Види Закон за семејството „Службен весник на РМ“, бр. 153 од 20.10.2014 година

⁹ Закон за социјалната заштита „Службен весник на РМ“, бр. 104 од 23.05.2019 година

¹⁰ *Кривичен законик*, „Службен весник на РМ“, бр. 37/96

¹¹ Заклучоци донесени врз основа на комуникација со стручните служби на СОУ „Кочо Рацин“ и на основните училишта во Општина Свети Николе.

биле малолетнички – покажуваат дека прекилот на образованието, економската зависност и семејното насилство лесно се пренесуваат од една генерација на друга. Доколку би биле со овој памет а на истите млади години, ниту мајката ниту ќерката не би стапиле во малолетнички брак, посочија А.А. и С.А., порачувајќи им на другите млади девојки да размислат убаво прво за последиците што би ги имале од вакви бракови, а потоа за љубовта мислејќи дека само тоа е најважно, не размислувајќи дека секогаш ќе се каат, дека се останати без образование, дека никаде нема да можат да најдат добра работа доколку се без образование, а и младоста и детството никогаш нема да им се вратат назад.

Нивното сведоштво ја потврдува потребата институциите да интервенираат пред прекилот на образовниот процес, а не по неговото настанување.¹²

3. Клучни елементи на идната интервенција

Врз основа на анализата на состојбата, идентификувани се три комплементарни патеки за интервенција, кои можат да придонесат за намалување на малолетничките бракови и подобрување на институционалниот одговор. Секоја од нив адресира различен сегмент од проблемот, а нивната комбинирана примена овозможува поефикасна превенција.

Елемент 1: Унапредување на законската рамка

Првото нешто што треба да се направи е дополнително да се усогласи националното законодавство со меѓународните стандарди преку преиспитување на законските исклучоци што овозможуваат склучување брак на лица помлади од 18 години.

Со конкретни измени на *Законот за семејството* ќе се намалат правните празнини што овозможуваат легализирање малолетнички бракови и ќе се зајакне заштитата на најдобриот интерес на детето, во согласност со препораките на *Комитетот за правата на детето на Обединетите нации*¹³ и *Групата експерти за борба против насилството врз жените и семејното насилство GREVIO*¹⁴

На овој начин ќе се создаде појасна правна рамка. Секако законските измени сами по себе не можат целесходно да влијаат врз неформалните вонбрачни заедници, кои претставуваат најголем дел од проблемот.

Елемент 2: Јакнење на превенцијата преку образованието и локалната заедница

Вториот елемент на кој треба да се работи е воспоставување систем на рана превенција преку образовните институции и локалната заедница.

¹² Фокус група со лица засегнати од малолетнички бракови, Свети Николе, спроведена на 29.3.2026 на која учествуваа 7 учесници што имале директно искуство со малолетнички бракови – нивно лично или, пак, на член на нивното семејство.

¹³ Committee on the Rights of the Child, (2022) *Concluding observations on the combined third to sixth periodic reports of North Macedonia*;

¹⁴ GREVIO (2023), *Baseline Evaluation Report on North Macedonia*, Council of Europe.

Ова подразбира воведување постојани едукативни активности за учениците, за родителите и за наставниот кадар, со посебен акцент на детските права, последиците од малолетничките бракови, родовата еднаквост и на значењето на образованието. Во рамките на оваа опција можат да се развијат програми како „Училиште за родители“, редовни работилници во училиштата и активности за јакнење на компетенциите на стручните служби за навремено препознавање на ризичните ситуации.

Предност на оваа интервенција е можноста за промена на ставовите и на однесувањето на долг рок, додека нејзината успешност зависи од континуитетот на активностите и активното учество на сите релевантни институции.

Елемент 3: Јакнење на мултисекторската соработка

Третата можност е воспоставување поефикасна координација помеѓу локалните институции што имаат надлежности во областа на заштитата на децата.

Ова подразбира развивање локални протоколи за соработка помеѓу училиштата, Центарот за социјална работа, Министерството за внатрешни работи, здравствените установи и локалната самоуправа, со јасно утврдени постапки за рано препознавање, пријавување и интервенција.

Во рамките на оваа опција може да се воспостават редовни состаноци на локално координативно тело, механизми за размена на информации, како и ангажирање образовни медијатори што ќе работат со семејствата во ризик.

Предност на оваа опција е што овозможува навремена интервенција и подобра искористеност на постојните институционални капацитети, без потреба од значителни законски измени или нови финансиски ресурси.

4. Препорачана акција

Секој од овие елементи е важен за решавање на проблемот. Законските измени претставуваат важна основа за долгорочна заштита, но нивната реализација бара подолг временски период. Едукативните активности имаат потенцијал да влијаат врз промената на ставовите и на однесувањето, но нивните резултати се видливи постепено.

Од друга страна, воспоставувањето функционална мултисекторска соработка може да даде резултати во пократок рок бидејќи се темели на постојните институционални надлежности и ресурси. Истовремено, ваквиот пристап овозможува подобра координација на сите активности поврзани со превенцијата, идентификацијата и заштитата на децата изложени на ризик од малолетнички брак.

Поради тоа, анализата покажува дека најдобри резултати може да се постигнат преку комбинирана примена на трите елементи, со приоритет на јакнењето на локалната мултисекторска соработка – ова поради

временската рамка во која може да се направи видлива промена.

Оваа препорака произлегува од фактот дека постојната законска рамка веќе предвидува одредени механизми за заштита на децата, но нивната примена најчесто започнува откако малолетничкиот брак или вонбрачната заедница веќе се воспоставени. Затоа, приоритет треба да биде воспоставување систем што ќе овозможи рана идентификација на ризикот, навремена интервенција и координирано постапување на сите надлежни институции.

Предложени конкретни активности

Прво: *Да се донесе локален протокол за меѓуинституционална соработка за справување со практиката на склучување малолетнички бракови*

Општина Свети Николе, во соработка со училиштата, ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа, Министерството за внатрешни работи и здравствените установи, треба да подготви и да донесе локален Протокол за начинот на постапување на различни општествени чинители секогаш кога ќе се појави сомнеж дека е склучен или, пак, дека има ризик да се склучи малолетнички брак или малолетничка вонбрачна заедница. Овој протокол треба јасно да ги дефинира **(i)** надлежностите на секоја институција; **(ii)** начинот на размена на информации, **(iii)** роковите за постапување и **(iv)** механизмите за упатување и следење на случаите.

Подготовката на ваков Протокол може да трае неколку месеци во консултација со соодветните служби, експерти за социјална работа и граѓански организации што работат во полето. Протоколот може да биде ставен во сила 30 дена од неговото донесување.

Второ: *Да се зајакне превентивната улога на училиштата во контекст на борбата против склучување малолетнички бракови*

Во основните училишта „Свети Кирил и Методиј“ и „Гоце Делчев“ со нивните подрачни училишта како и во ПОУ „Даме Груев“ од село Ерцелија и во средното општинско училиште „Кочо Рацин“ од Општина Свети Николе, мора да се воспостават редовни едукации како превентивни активности за учениците, за наставниците и за родителите. Активностите треба да опфатат: **(i)** спроведување работилници за детски права и последиците од малолетничките бракови; **(ii)** едукација за репродуктивно здравје и животни вештини; **(iii)** воведување на програмата „Училиште за родители“ **(наша иницијатива за активности вметнати во програмите на основните и на средното општинско училиште како и во програмите на Советот на родители, со која се вклучени родителите на ученици од VIII и IX одделение и од I и II година, во секој клас, еднаш во текот на учебната година за да се реализираат работилници со родителите и со учениците на тема сузбивање на малолетничките бракови); (iv)**

дополнителни обуки за наставниците и за стручните служби за препознавање на ризичните ситуации.

Секое од наведените училишта во општината треба да има најмалку две активности во текот на секоја учебна година поврзани со подигнувањето на свеста кај учениците од ризиците во кои се впуштаат со малолетничките бракови. Активностите треба да бидат спроведени во рамките на програмите за сексуално образование што треба да се зајакнат.

Трето: *Да се подобри раната детекција на ризиците од стапување во малолетнички бракови со јакнење на способноста на стручниот кадар во училиштата да идентификуваат такви случаи и да ги упатуваат младите кон соодветните типови помош.*

Во училиштата треба да се воспостави унифицирана постапка за евидентирање продолжени неоправдани отсуства, нагли промени во однесувањето и други ризични показатели. При постоење основано сомнение дека ученик е изложен на ризик од малолетнички брак или вонбрачна заедница, училиштето без одлагање да го извести Центарот за социјална работа, кој во согласност со своите законски надлежности ќе ја координира понатамошната постапка.

Училиштата треба статистички да ги евидентираат пресретнатите случаи за да се утврди низ текот на времето трендот на обиди на семејствата да ги притиснат младите во таков тип брак и трендот на превенција на оваа појава.

Четврто: *Да се направат планови и да се имплементираат плановите за работа со семејствата и со локалната заедница за спречување малолетнички бракови во Општина Свети Николе.*

Покрај активностите насочени кон учениците и стручните служби и наставниот кадар во училиштата, неопходно е постојано информирање и советување на родителите, особено во средините каде што ризикот е најизразен. Во таа насока, врз основа на аргументите изнесени во овој документ за политики, препорачуваме: **(i)** училиштата со поткрепа на Општината да организираат информативни средби со родителите; **(ii)** Општината да вклучи активисти на локални граѓански организации што го имаат знаењето од терен за да оствари контакт со ранливите семејства и со малолетниците во ризик; **(iii)** таму каде што постои потреба да се ангажираат образовни медијатори за семејствата и за малолетниците за да ги информира за последиците од оваа практика и да им понуди алтернативи; и **(iv)** промовирање позитивни примери за продолжување на образованието.

Спроведувањето на овие предложени мерки се очекува да ја подобри меѓуинституционалната координација, да овозможи навремено препознавање на децата во ризик, да овозможи поголема информираност кај родителите и кај локалната заедница, да ја зајакне превентивната улога на училиштата и на Центарот за социјална работа

и конечно да го намали бројот на ученици што го напуштаат образованието поради малолетнички брак.

На долг рок, ваквиот пристап ќе придонесе кон искоренување или значително намалување на оваа практика и подобра заштита на правата и на интересите на децата во Општина Свети Николе.

5. Заклучок

Малолетничките бракови се сериозен социјален и развоен предизвик за Општина Свети Николе и таа практика ги засега правата на детето, пристапот до образование, здравјето и можностите за социјална и економска независност. Иако законската рамка обезбедува извесни механизми за заштита, анализата покажува дека институционалниот одговор сè уште е претежно реактивен, додека превентивните механизми не се доволно развиени.

Постојниот начин на прибирање податоци не ја опфаќа реалната состојба со неформалните малолетнички заедници, поради што дел од проблемот останува статистички невидлив. Истовремено, ограничената меѓуинституционална координација, недоволната работа со ранливите заедници и прекиот на образованието придонесуваат за одржување на интергенерацискиот циклус на сиромаштија, социјална исклученост и рани бракови.

Состојбата во Општина Свети Николе ја потврдува потребата од посистемски пристап, кој ќе овозможи навремено препознавање на ризиците, ефикасна институционална реакција и поголема вклученост на училиштата, на Центарот за социјална работа, на локалната самоуправа, на здравствените установи и на граѓанскиот сектор.

Предложените мерки во овој „policy brief“ се насочени кон воспоставување функционален модел на превенција преку подобра координација, едукација и рана интервенција. Нивната реализација ќе придонесе за намалување на малолетничките бракови, задржување на децата во образовниот процес и обезбедување подобра заштита на нивните права и благосостојба.

На долг рок, ваквиот пристап ќе овозможи создавање локална средина во која секое дете ќе има можност да го заврши образованието, самостојно да носи животни одлуки и да го оствари својот целосен потенцијал, во согласност со националното законодавство и со меѓународните стандарди за заштита на правата на детето.

Овој кус документ за политики е изработен во рамки на проектот „Медиуми на заедницата за граѓански ангажман: Трансформирање на општествените барања во општествена акција“, кој го имплементира Институтот за истражување на општествениот развој РЕСИС, со финансиска поддршка од Европската Унија. Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на авторите и на издавачите и не ги одразува нужно гледиштата на Европската Унија.